

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 27 (2011)

Εκλογές πρώτης, δεύτερης και τρίτης τάξης: κόμματα, ηγεσία, αποχή

Tim Bale, Πολιτική στις χώρες της Ευρώπης: Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και αλληλεπιδράσεις

Μάνος Τσατσάνης

doi: [10.12681/sas.814](https://doi.org/10.12681/sas.814)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσατσάνης Μ. (2015). Tim Bale, Πολιτική στις χώρες της Ευρώπης: Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και αλληλεπιδράσεις. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 27, 193–197. <https://doi.org/10.12681/sas.814>

ανάγει σε άξονα νοήματος τροφοδοτικού της κοινωνικής δράσης' και, από την άλλη πάλι, μας προσκαλεί να διερευνήσουμε τον ορίζοντα πέρα από την κατάσταση περιδίνησης και συναισθηματικής ανασφάλειας, εξαιτίας των παγκοσμιοποιημένων ροών, και να στοχασθούμε πάνω στο πώς θα μπορούσαν να συνδυασθούν αρμονικά οι δυνάμεις της εδαφικότητας και αποεδαφικότητας σε ένα καθολικό ιδεώδες και πώς θα μπορούσαν να κείτονται αδελφωμένες η εθνική και η οικουμενική οπτική.

Στον επίλογο της πραγματείας της, 'Το νέο, ηθικό ιδεώδες του κράτους' η Τσιβάκου επιχειρεί να καταδείξει το πλαίσιο εντός του οποίου θα έπρεπε να απαντηθούν τα προηγούμενα ερωτήματα. Αναδεικνύει την αναγκαιότητα θέσπισης ενός νέου εθνικού ιδεώδους, επισημαίνει για ακόμη μια φορά τον ρόλο των εργαζομένων γνώσης και κάνει λόγο για τη σημασία ανάληψης συμβολαιακού τύπου πρωτοβουλιών, οι οποίες θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε 'Συμφωνία Εθνικού Πλαισίου' μεταξύ πολιτικού συστήματος και κοινωνίας πολιτών –ανιχνεύει μάλιστα τη δυνατότητα σύνταξης μιας τέτοιας συμφωνίας και στην ελληνική κοινωνία. Ασφαλώς, για κάθε ένα από αυτά τα τέσσερα κομβικά σημεία χρειάζονται περαιτέρω επεξεργασίες από τη σκοπιά τόσο της πολιτικής θεωρίας και φιλοσοφίας όσο δε και της οικονομικής-επιχειρηματικής πραγματικότητας.

Η πραγματεία της Τσιβάκου θέτει με ενάργεια και αποφασιστικότητα τα ερωτήματα, την ηθική πρόκληση και το πιθανό πλαίσιο εντός του οποίου μπορεί να απαντήσουμε σε αυτήν.

Ιορδάνης Παπαδόπουλος

Tim Bale, Πολιτική στις χώρες της Ευρώπης: πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και αλληλεπίδρασεις, προλ.-επιμ. Γ. Κωνσταντινίδης, μτφρ. Γ. Μπαρουξής, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011, σελ. 671

Ποια χαρακτηριστικά οφείλει να διαθέτει ένα πολύ καλό εγχειρίδιο ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων; Η απάντηση σε αυτή την ερώτηση προφανώς διαφέρει ανάλογα με τις προτιμήσεις και τις προτεραιότητες του εκάστοτε μελετητή/διδάσκοντα. Ωστόσο, μπορούν να επισημανθούν κάποιες βασικές στοχεύσεις με τις οποίες πιθανώς λίγοι θα διαφωνούσαν. Στις επιθυμητές αρετές, λοιπόν, ενός τέτοιου εγχειρίδιου θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε μεταξύ άλλων: α) την υιοθέτηση μιας πραγματικά συγκριτικής προσέγγισης πάνω σε θεματικούς άξονες που αντιστοιχούν τόσο σε κλασικούς όσο και σε επίκαιρους προβληματισμούς του γνωστικού πεδίου· β) μία κατά το δυνατόν επαρκή αποτύπωση της ποικιλομορφίας του ευρωπαϊκού πολιτικού μωσαϊκού και των ιστορικών αφηγηριών των σύγχρονων συστημάτων, αποφεύγοντας όμως τη διολίσθηση στη παρα-

τακτική οργάνωση αυτοτελών μελετών ιστοριογραφικού προσανατολισμού που, ουσιαστικά, υπονομεύουν τη συγκριτική οπτική: γ) τη γόνιμη αντιπαραβολή σύγχρονων θεωρητικών συζητήσεων και εμπειρικών δεδομένων, συνεπικουρούμενη από κατάλληλες βιβλιογραφικές αναφορές οι οποίες διευκολύνουν την περαιτέρω διερεύνηση· και δ) τον άμεσο και προσιτό τρόπο γραφής καθώς και ορθολογική και συνεκτική οργάνωση των κεφαλαίων του βιβλίου, στοιχεία που συντηρούν το ενδιαφέρον του αναγνώστη και διευκολύνουν το έργο του διδάσκοντα.

Ξεκινώντας την ανάγνωση του βιβλίου του Tim Bale, γίνεται αρκετά νωρίς σαφές ότι ο συγγραφέας επιχειρεί συνειδητά να ανταποκριθεί στις συγκεκριμένες προκλήσεις. Ολοκληρώνοντάς τη, διαπιστώνεται εξίσου εύκολα ότι η προσπάθεια αυτή έχει αποδώσει καρπούς. Το αποτέλεσμα είναι ότι προκύπτει ένα εργαλείο διδασκαλίας ικανό να συναγωνιστεί –και γιατί όχι, να εκτοπίσει– καθιερωμένα εγχειρίδια του γνωστικού αντικείμενου στην αγγλική γλώσσα και, με την εμφάνιση της ελληνικής έκδοσης, να καλύψει με τον καλύτερο τρόπο ένα μεγάλο κενό στην ελληνική βιβλιογραφία. Και εάν το άμεσο, μη φορμαλιστικό ύφος αποτελεί εν γένει επικοινωνιακό γνώρισμα του συγγραφέα, όπως μας πληροφορεί ο Γιάννης Κωνσταντινίδης στον πρόλογο της ελληνικής έκδοσης, και άρα μάλλον προκύπτει αβίαστα, οι υπόλοιπες αρετές δεν μπορεί παρά να είναι το προϊόν λεπτομερούς αναζήτησης πληροφοριών για το σύνολο σχεδόν των πολιτικών συστημάτων στην Ευρώπη και δύσκολων αλλά πετυχημένων επιμέρους αποφάσεων για την οργάνωση και το περιεχόμενο καθενός από τα συνολικά έντεκα κεφάλαια του βιβλίου.

Ο συγγραφέας ξεκαθαρίζει στον πρόλογο ότι η συγγραφή του τόμου πραγματοποιήθηκε με βάση την υπόθεση μη προηγούμενης γνώσης ευρωπαϊκής ιστορίας από την πλευρά των αναγνωστών. Άλλωστε, το συγκεκριμένο εγχειρίδιο προορίζεται και για φοιτητές πανεπιστημίων εκτός Ευρώπης. Επιβεβαιώνοντας τον απόλυτα εισαγωγικό του χαρακτήρα, το πρώτο κεφάλαιο προσφέρει μία συνοπτική επισκόπηση της ευρωπαϊκής ιστορίας με στόχο να εφοδιάσει τον αναγνώστη με μία, σχηματική έστω, εικόνα των ιστορικών εξελίξεων στην ήπειρο από τα τέλη της προϊστορικής περιόδου έως τη σύγχρονη εποχή. Από την άλλη, η συμπύκνωση οκτώ χιλιάδων χρόνων ιστορίας –από την εγκαθίδρυση των πρώτων γεωργικών οικισμών έως την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης– εντός δέκα περίπου σελίδων, δημιουργεί κάποια ερωτηματικά αναφορικά με την εκπαιδευτική χρησιμότητα μίας τόσο σύντομης ιστορικής εισαγωγής.

Χωρίς να παραγνωρίζεται η δυσκολία συμπύκνωσης της πλούσιας ευρωπαϊκής ιστορίας σε ένα εισαγωγικό κεφάλαιο, το εγχείρημα εγείρει συγκρίσεις με κάποιες περισσότερο πετυχημένες αντίστοιχες προσπάθειες. Ένα καλό παράδειγμα

αποτελεί το πρώτο κεφάλαιο του Colin Crouch, σε εγχειρίδιο πιο κοινωνιολογικού προσανατολισμού (*Social Change in Western Europe*, Oxford University Press), το οποίο ναι μεν απευθύνεται σε φοιτητές προχωρημένου έτους σπουδών αλλά διαπνέεται από την ίδια εισαγωγική λογική: εκεί ο συγγραφέας κατορθώνει εντός ελαφρώς μεγαλύτερου εύρους σελίδων να αποτυπώσει με δεξιοτεχνικό τρόπο τους μεγάλους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς που συντελέστηκαν στην Ευρώπη τα τελευταία χίλια χρόνια και έτσι να προσφέρει στον μη ειδικό αναγνώστη μία σαφώς πιο ολοκληρωμένη και συνεκτική αφήγηση της ιστορικής μετάβασης στη σύγχρονη περίοδο του έθνους-κράτους και των προκλήσεων που απειλούν την πρωτοκαθεδρία του.

Ωστόσο, η υπέρμετρα ελλειπτική ιστορική αφήγηση του πρώτου κεφαλαίου στο εγχειρίδιο του Bale αντισταθμίζεται επιτυχώς στα υπόλοιπα δέκα 'θεματικά' κεφάλαια από την παράθεση πλήθους εθνικών ιστορικών παραδειγμάτων – συμπεριλαμβανομένων και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης– κυρίως σε κάποια από τα πολλά πλαίσια που βρίσκονται εκτός της ροής του βασικού κειμένου, τα οποία όμως συμπληρώνουν ιδανικά τις κεντρικές θεωρητικές και περιγραφικές συζητήσεις. Όπως επισημαίνει ο συγγραφέας στο εισαγωγικό σημείωμα, η σειρά των κεφαλαίων διαμορφώνεται με το σκεπτικό μιας 'κατάβασης' από τα υψηλότερα (κράτος, πολιτικοί θεσμοί) στα κατώτερα επίπεδα ανάλυσης (κοινωνία πολιτών, πολιτική συμπεριφορά), αν και το τελευταίο κεφάλαιο ασχολείται με το διεθνές περιβάλλον και τις εξωτερικές σχέσεις της Ευρώπης.

Το δεύτερο κεφάλαιο του τόμου παρουσιάζει και αποτιμά κάποιες δημοφιλείς προγνώσεις για το μέλλον του έθνους-κράτους, εξοικειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον αναγνώστη, αρκετά νωρίς, με επίκαιρες προβληματικές του τομέα της συγκριτικής πολιτικής. Το θέμα της ενότητας επιτρέπει στον συγγραφέα να επικεντρωθεί σε σχετικά αρχικό σημείο του βιβλίου στην έννοια του μειονοτικού εθνικισμού, στις διαφορές μεταξύ ομοσπονδιακών και ενιαίων κρατών, καθώς και στο θεσμικό σύμπλεγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να επιστήσει την προσοχή του αναγνώστη στην αυξανόμενη πολυπλοκότητα των ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων και, επιπλέον, να θέσει τον τόνο για τα υπόλοιπα κεφάλαια. Πράγματι, μία από τις αρετές του βιβλίου σχετίζεται με την επιμονή του Bale να εξετάζει όλες τις θεματικές σε συνάρτηση με τις νέες μορφές πολυεπίπεδης διακυβέρνησης που χαρακτηρίζουν το ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό και το πολυουζητημένο φαινόμενο του 'εξευρωπαϊσμού', διαμορφώνοντας μία σαφώς εκσυγχρονισμένη οπτική που δεν συναντάται σε αντίστοιχα εγχειρίδια πιο κλασικής λογικής. Αυτή η οπτική συντηρείται και σε κεφάλαια που πραγματεύονται κλασικές θεματικές, όπως η δημόσια διοίκηση (κεφάλαιο 3), όπου δίνεται έμφαση στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κεντρικές κυβερνήσεις (π.χ. αποκεντρωτικές

τάσεις, ενδυνάμωση δικαστικής εξουσίας) χωρίς όμως να παραγνωρίζεται η ποικιλομορφία του 'ύφους πολιτικής' των ευρωπαϊκών κρατών· οι σχέσεις εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας (κεφάλαιο 4), όπου μαζί με τα εθνικά συστήματα αναλύεται και η διάκριση εξουσιών στο ευρωπαϊκό επίπεδο· τα πολιτικά κόμματα και κομματικά συστήματα (κεφάλαιο 5), όπου το τελευταίο μέρος αφιερώνεται στη συζήτηση περί 'εξευρωπαϊσμού' των κομμάτων· ή τα εκλογικά συστήματα και η εκλογική συμπεριφορά (κεφάλαιο 6), όπου συμπεριλαμβάνεται μία σύντομη αλλά εξαιρετικά διαυγής ανάλυση του φαινομένου των ευρωεκλογών.

Συνεχίζοντας την ανάγνωση του βιβλίου, εκείνο που εντυπωσιάζει περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο είναι ο τρόπος γραφής του Bale. Πέρα από την απλότητα και αμεσότητα του ύφους που κάνει το βιβλίο πιο προσιτό και ευχάριστο ανάγνωσμα για τους φοιτητές, το πραγματικό επίτευγμα είναι η ομαλότητα της ροής της συζήτησης μεταξύ κεφαλαίων. Τα κεφάλαια ασφαλώς μπορούν να σταθούν ικανοποιητικά ως αυτοτελείς ενότητες, αλλά η προσέγγιση του εγχειριδίου με αποσπασματικό τρόπο θα στερούσε τον αναγνώστη από ένα μεγάλο προτέρημα του βιβλίου. Κάθε κεφάλαιο είναι γραμμένο με τεράστια προσοχή και ευαισθησία ως προς το τι έχει προηγηθεί, δηλαδή ως προς το περιεχόμενο των προηγούμενων κεφαλαίων. Η συζήτηση επανέρχεται σε κείρια σημεία σε ερωτήματα, εννοιολογικές και θεωρητικές διατυπώσεις που είχαν κάνει την εμφάνισή τους σε προηγούμενες σελίδες, συμπληρώνοντας ή επανεξετάζοντάς τις από την οπτική μιας διαφορετικής θεματικής. Αυτό το χαρακτηριστικό διατηρείται ακόμα και όταν εισερχόμαστε στο δεύτερο μισό του βιβλίου, το οποίο συγκροτείται από σαφώς πιο ανομοιογενείς θεματικές: μέσα μαζικής ενημέρωσης (κεφάλαιο 7)· οργανωμένα συμφέροντα και κοινωνικά κινήματα (κεφάλαιο 8)· οικονομικές πολιτικές, με μία ενδιαφέρουσα, όσο και απαιτητική, εστίαση στις διαφορές μεταξύ των επιλογών 'αριστερών' και 'δεξιών' κυβερνήσεων (κεφάλαιο 9)· μετανάστευση και μειονότητες, που αποτελεί μία ακόμη πρωτότυπη θεματική του βιβλίου (κεφάλαιο 10)· και, τέλος, την αμυντική και εξωτερική πολιτική της Ευρώπης (κεφάλαιο 11).

Πέρα από τη συγγραφική ευφυΐα του Bale, το γνώρισμα αυτό μπορεί να αποδοθεί σε δύο βασικούς παράγοντες. Ο πρώτος έχει ήδη αναφερθεί και είναι η διαρκής επιστροφή στο ερώτημα της σύγκλισης και του 'εξευρωπαϊσμού', το οποίο και αποτελεί το κύριο συνεκτικό στοιχείο μεταξύ των κεφαλαίων. Ο δεύτερος είναι η εις βάθος γνώση μίας τεράστιας σε όγκο βιβλιογραφίας και η αξιοθαύμαστη συνθετική ικανότητα του συγγραφέα. Για παράδειγμα, η διάκριση μεταξύ ενιαίων και ομοσπονδιακών κρατών εισάγεται στο δεύτερο κεφάλαιο, αλλά επανεξετάζεται περισσότερο εις βάθος στο επόμενο κεφάλαιο που πραγματεύεται τις δομές δημόσιας διοίκησης. Ο ορισμός της έννοιας των διαιρετικών τομών παρατίθεται στην εισαγωγή, αναλύεται με υπέροχο τρόπο στο κεφάλαιο για τα κομματικά

συστήματα, αλλά επανεξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο που ασχολείται με τις σύγχρονες τάσεις εκλογικής συμπεριφοράς, ακόμη και στο μεθεπόμενο για τα μέσα ενημέρωσης μέσω της αναφοράς στη συζήτηση περί νέας ψηφιακής διαιρετικής τομής. Θα μπορούσε κάποιος να βρει πολλά αντίστοιχα παραδείγματα. Το αποτέλεσμα είναι ότι το βιβλίο στο σύνολό του δημιουργεί συχνά την αίσθηση ότι αποτελεί μία ενιαία και συνεκτική αφήγηση για την πολιτική στην Ευρώπη, αίσθηση ασφαλώς δυσεύρετη όταν μιλάμε για εισαγωγικό εγχειρίδιο με τόσο ποικιλόμορφη θεματολογία.

Ο συγγραφέας με μεγάλη δεξιοτεχνία παρουσιάζει κλασικές και νέες θεωρητικές προσεγγίσεις, επιστρατεύει πλήθος εμπειρικών στοιχείων και ιστορικών παραδειγμάτων από περίπου 30 χώρες για να αξιολογήσει τις θεωρητικές διαμάχες και να υπογραμμίσει τη σύνδεσή τους με τον 'πραγματικό' κόσμο της πολιτικής και, μέσα από όλα αυτά, καταφέρνει να δείξει ότι διαθέτει μία αξιοζήλευτη εποπτεία των τελευταίων εξελίξεων σε κάθε ένα από τα πολλά εξειδικευμένα ερευνητικά πεδία με τα οποία καταπιάνεται στο έργο του.

Ανάμεσα στα άλλα προτερήματα του εγχειριδίου θα πρέπει να προστεθεί και η προσφορά συμπληρωματικού υλικού διαδικτυακά, κάτι που προς το παρόν υπάρχει μόνο για την έκδοση στην αγγλική γλώσσα, αλλά που έχει προβλεφθεί να δημιουργηθεί μελλοντικά και για την ελληνική έκδοση, στον ιστότοπο των Εκδόσεων Κριτική. Μία τέτοια δυνατότητα θα αποτελέσει ένα καινοτόμο στοιχείο πανεπιστημιακού συγγράμματος στην Ελλάδα, τουλάχιστον στον τομέα της πολιτικής επιστήμης, και πιθανότατα θα βοηθήσει στη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας και εμπειρίας. Άξια λόγου επίσης είναι η απόλυτα λειτουργική όσο και ευρηματική απόδοση δύσκολων επιστημονικών όρων στα ελληνικά, ενδεικτική της πολύ καλής δουλειάς του μεταφραστή και του επιμελητή της ελληνικής έκδοσης. Το εγχειρίδιο θα μπορούσε να προταθεί με ευκολία για το μάθημα ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων σε οποιοδήποτε αγγλόφωνο πανεπιστήμιο του εξωτερικού, πόσο μάλλον για τη διδασκαλία του μαθήματος σε ελληνικά πανεπιστήμια δεδομένης της έλλειψης κατάλληλων τίτλων στην ελληνική βιβλιογραφία. Η επιλογή του Γιάννη Κωνσταντινίδη έγινε προφανώς για να καλύψει τις προσωπικές διδακτικές του ανάγκες, στην πορεία όμως σίγουρα θα λύσει τα χέρια πολλών διδασκόντων που θα κληθούν να διδάξουν το συγκεκριμένο μάθημα.

Μάνος Τσατσάνης